

Les ordenances municipals de Manacor de 1872

Antoni Ferrer Febrer
Albert Carvajal Mesquida

Introducció

Tal i com assenyalàvem al nostre estudi sobre l'evolució urbana de Manacor¹, entorn al 1870 s'obri un període de creixement dins l'àmbit urbà que és el reflex de l'increment progressiu de la població manacorina. Entre 1860 i 1887 la xifra d'habitants augmenta des de 12.590 a 19.625 (un 54%). Aquest augment es trenca i s'invertirà la tendència en el període comprès entre 1888 i 1897 amb l'esdeveniment d'una greu crisi econòmica que impulsarà la major onada emigratòria que ha patit Manacor durant la seva història². Durant la dècada dels anys setanta, en plena època d'expansió, l'Administració aprovarà tot un conjunt de projectes de parcel·lació que vendran a perfilar l'eixample del s. XIX al voltant del nucli urbà heretat del s. XVIII. Aquest creixement extensiu esdevé una prioritat en la gestió urbana durant aquests anys. Ens trobam, aleshores, en una època on predomina la voluntat d'edificar de gran part de la població. La presència de sòl disponible obligarà l'Ajuntament a introduir alguns criteris d'ordenació tant pel que fa al control de l'acció dels particulars com per la normalització de pautes de conducta que afavoreixin la bona convivència.

Aquesta comunicació posa l'esment en un document que serà aprovat pel consistori durant la primavera de 1872 fruit d'un procés de reflexió de les nostres autoritats entorn a la nova etapa que tot just s'ha iniciat, caracteritzada per una major demanda de construcció privada i també per un augment de l'activitat al carrer, producte de l'increment demogràfic. Es tracta de les Ordenances municipals de policia urbana i rural de 1872. Seguidament, intentarem contextualitzar la gènesi del document, fer una anàlisi del seu contingut i oferir alguns indicis que ens permetin comprendre el seu valor com a document normatiu de l'activitat urbana. Començarem per una referència als autors que signaren el projecte.

Una referència biogràfica als signants de les Ordenances

*Llorenç Caldentey Perelló, el batle*³.

Va néixer a Manacor el 16 de març de 1824, fill de Llorenç Caldentey Bauca (à) *de ca n'Olesa* i Joana Ma. Perelló Febrer (à) *Damet*. De família senzilla i d'arrelades creences cristianes, de ben jove començà a treballar al camp si bé arribà a cursar primeres lletres i comptes, destacant per la facilitat amb què aprengué llatí i castellà. Son pare era el majoral de la família Olesa de Palma (d'aquí el malnom), propietària de nombroses finques al nostre terme: Son Peretó, es Pla, sa Murtera, Son Banyà...

L'any 1847 maridà amb Catalina Riera Nadal, amb qui tengué quatre fills. Aleshores, es pot dir que començà la seva vida pública, essent successivament membre de la Junta Auxiliar per a la construcció d'un nou hospital, membre de la Junta de Beneficència i vocal de la Comissió d'Obres del nou cementeri.

Pel que fa a la seva relació amb l'Ajuntament, Llorenç Caldentey ocupà fins a sis vegades la batlia de la qual ell denominava "la casa de tots", en períodes que anirien de poc més dels cinc mesos fins als dos anys. Vegem, en tot cas, les etapes en què fou batle president del nostre consistori:

- del 14 de gener al 31 de juliol de 1854
- de l'1 de gener de 1861 al 31 de desembre de 1862
- de l'1 de gener de 1867 al 3 d'octubre de 1868
- de l'1 de febrer de 1872 al 24 d'agost de 1873 (etapa en què promulgà les Ordenances que ara analitzam)
- de l'1 de gener de 1881 al 31 de desembre de 1882
- de l'1 de juliol al 19 de desembre de 1897

Si dues coses destaca Rafel Ferrer de la tasca duita a terme per Llorenç Caldentey al capdavant del consistori són: la gran experiència que mostrà en etapes de convulsions polítiques com el Pronunciament Progressista de 1854, la Revolució de Setembre de 1868 o l'adveniment de la Primera República l'any 1873 (que tantes alteracions provocaren a altres indrets de l'illa); així com el zel i l'abnegació amb què afrontà els problemes que més agreujaven Manacor, en aquells moments una vila pobra en procés de canvi i transformacions a tots els nivells.

Precisament, tots els seus biògrafs coincideixen a l'hora d'assenyalar que la gran època de l'amo en Llorenç va ser la de 1872 a 1873, quan més entengué les necessitats del poble de forma serena i eficaç, amb el "vell seny" propi de la nostra pagesia. Arribà el moment de la seva profunda labor social, de la qual les velles ordenances de 1872 són una bona prova. Tot plegat ens demostra que Llorenç Caldentey no es va desentendre mai de Manacor, i els seus habitants, agraïts, el declararen fill il·lustre l'any 1912. Morí el 8 de juny de 1916, poc després de complir els 92 anys.

*Pere Antoni Aulet Sureda, el secretari*⁴

Neix a Manacor el 15 de novembre de 1822, fill del matrimoni format pel llucmajorer Francesc Aulet Pons i la manacorina Aina Ma. Sureda Fornari. El seu pare, apotecari de professió, s'establí a la nostra vila l'any 1815 i en va ser batle reial entre 1827 i 1828. Provenia d'una família de metges que havien ocupat importants càrrecs municipals a Lluçmajor. La seva mare era membre d'una important família de terratinents acomodats. Després de cursar els primers estudis, el jove Pere es traslladà a la ciutat comtal, on el 1839 aconseguí el títol de Batxillerat en Arts per la Universitat de Barcelona. D'aquí presentà memorial per ser examinat de Batxillerat en Farmàcia, prova que igualment superà amb grans qualificacions l'any 1845.

Retornat a Mallorca, començà a treballar a l'apotecaria de son pare. Va ser llavors quan quedà vacant la Secretaria de l'Ajuntament de Manacor, tal i com es llegeix a l'acta del 30 de setembre de 1855: "Diose cuenta de una solicitud de D. Bartolomé Bosch renunciando al cargo de Secretario de este Ayuntamiento y se acordó admitir esta dimisión; se nombró para Secretario interino a D. Pedro Antonio Aulet, y se resolvió se publique la vacante para que los aspirantes a esta plaza presenten sus solicitudes antes del quince de octubre próximo"⁵. Aleshores, el secretari tenia una paga anual de 4.000 reials. Pere Aulet sol·licità el càrrec i, davant la manca d'aspirants, l'aconseguí sense dificultats. Així ens ho confirma la sessió del 21 d'octubre del mateix any: "Se dio cuenta de una solicitud de D. Pedro Aulet pidiendo se sirva este Ayuntamiento nombrarle Secretario en propiedad de esta municipalidad, desempeñando ya este cargo interinamente, y fue nombrado tal Secretario por unanimidad de votos, no tomando parte en la votación D. Francisco Aulet por ser hermano del agraciado"⁶. El nomenament es va fer efectiu l'endemà⁷. Si més no, ocupà la Secretaria per espai de quasi trenta anys, concretament fins a l'11 de febrer de 1883, quan hagué de dimitir a causa de la seva edat i mala salut. Durant aquest llarg període, cal destacar com el 1859 casà a Manacor amb Isabel Bonet Truyol (matrimoni que no deixà descendència).

Podríem afirmar, doncs, que juntament amb els seus germans Miquel (secretari dels Jutjats i cavaller de la Reial Ordre de Carles III), Francesc (metge i un dels principals responsables de la Junta Local de Sanitat i Beneficència) i Joan (prevere i artífex de la construcció de les esglésies de Sant Roc i Fartàritx) era una de les persones més il·lustrades i amb major formació acadèmica d'un Manacor analfabet i mancat de referents culturals. Tot i les seves ocupacions a la sala, continuà amb l'apotecaria del seu pare situada al carrer des Pou Fondo núm. 11, fins al punt de ser nomenat farmacèutic municipal el 26 d'abril de 1882⁸. També ocupà la Secretaria de la Junta de Sanitat entre 1865 i 1881, alternant alguns períodes com a vocal⁹.

Un altre aspecte important que demostra la sòlida cultura de Pere Aulet és el fet que el 8 de juny de 1865 era nomenat a l'església de Son Servera cavaller de la Reial Ordre Americana d'Isabel la Catòlica, condecoració creada per Ferran VII

l'any 1815 per recompensar el mèrit tant civil com militar demostrat en la defensa dels dominis d'ultramar i que, una vegada perdudes les colònies americanes, es va fer extensiva a tota casta de mèrits i serveis prestats a l'Estat. Malgrat ser condecorat amb el tercer grau de dignitat de l'ordre (hi havia "grans creus", "comandadors" i "cavallers"), adquirir el privilegi de portar als actes oficials una creu de quatre braços amb escut¹⁰. Pere Aulet morí a Manacor l'any 1890.

Aprovació de les Ordenances

El 4 de febrer de 1872, pocs dies després de ser nomenat batle Llorenç Caldentey Perelló, l'Ajuntament creà una comissió per a la redacció d'unes ordenances de policia urbana i rural, i a finals del mateix mes s'aprovava un projecte que contemplava un conjunt d'articles, en total 27, que responien a les qüestions que la sala considerava més urgent regular. D'altra banda, tal com ho explica Rafel Ferrer Massanet a l'únic article publicat sobre la redacció d'aquestes ordenances¹¹, gairebé de forma paral·lela, concretament el 23 de març de 1872, el governador civil Julián Vega instava als ajuntaments a formalitzar la redacció d'unes normes reguladores:

"Uno de los asuntos de más necesidad, Sr. Alcalde, y al que debió dedicar preferente interés el Ayuntamiento de su presidencia es a formación de unas ordenanzas municipales de policía urbana y rural. Siempre ha sido cuestión vital para las autoridades locales el no carecer de una colección de preceptos legales encaminados a cohibir frecuentes abusos, desterrar perjudiciales costumbres e impedir la repetición de excesos que sin llegar a constituir delito desdican no obstante de la cultura a que deben aspirar siempre los pueblos"¹².

Aquesta circular és publicada poques setmanes després que l'Ajuntament de Manacor enviàs l'acord del text normatiu per tal que fos també aprovat pel Govern civil. La necessitat de la normativa, i especialment d'unes mesures disciplinàries, no era exclusiu del nostre municipi:

"Repetidas veces y por diferentes alcaldes se ha consultado a este Gobierno cual era la potestad penal que les correspondía, la manera de ejercerla y el fundamento en que debían apoyar sus providencias (...). A todos se hizo observar que sólo lo prohibido en ellas y en los bandos de buen gobierno podía ser objeto de corrección, acabando por encargarles muy especialmente la redacción y aprobación de la compilación municipal que la ley faculta".

Seguidament, a la mateixa circular, el governador insisteix que els ajuntaments tanmateix no exerceixen la capacitat de redactar les esmentades ordenances i per tant decideix que la pròpia comissió provincial en redacti una:

"Un proyecto de ordenanzas municipales suficiente para la mayoría de los pueblos, aceptable con ligeras variantes por los demás y norma segura para todos. En él se consignan y se prevén la mayor parte de los casos que pueden ser objeto en una localidad de vigilancia y corrección gubernativa, adoptándose como base

coercitiva las penas pecuniarias por ser las más conformes con la ley y las mas propias de pueblos cultos".

El governador deixava al propi ajuntament decidir la quantitat específica de cada multa, i el batle es convertia en l'encarregat d'aplicar les penes. En cas de desobediència hauria de procedir a l'empresonament dels infractors a raó d'un dia per cada 5 pessetes de multa.

És evident que el projecte redactat per la comissió manacorina coincidia perfectament amb les intencions del govern provincial, tot i que segurament el seu abast fou considerat insuficient des de la perspectiva de la capital de l'illa. A les actes municipals es constata la recepció de la normativa proposada pel governador i s'encomana a la comissió ja nomenada a tal efecte estudiar la proposta i incorporar els articles que es considerassin adients a la compilació municipal.

El 21 d'abril la comissió presenta el nou projecte: els 27 articles inicials s'havien convertit en 115. Durant les properes sessions el consistori debatrà un per un el total dels articles proposats i els aprovarà tots, malgrat que alguns no per unanimitat. Les disconformitats existents, però, obeïen més a qüestions de forma que al fons semàntic de les propostes. El 15 de juny l'Ajuntament havia aprovat el corpus reglamentari.

La corporació expressà la ferma voluntat d'aplicar les ordenances aprovades i per tal de difondre els preceptes que havien de regir la convivència ciutadana es decidí la publicació del conjunt de les normes imprimint 100 exemplars per assegurar la seva difusió entre la població. S'havia adoptat seriosament el compromís d'assumir la redacció de la normativa que tan necessària considerava el governador civil, però es veu que aquesta no havia estat la reacció majoritària per part de les batlies de la part forana, i així ens ho recorda el governador al *Butlletí Oficial* del 8 de juny:

"He visto con sentimiento que sólo unos pocos alcaldes han comprendido la importancia que para su localidad encierra el proyecto de compilación municipal. La gran mayoría, por el contrario, sin alegar causa alguna han hecho caso omiso de él, consintiendo de este modo indirectamente la continuación de éstos, mirando impasibles multitud de abusos, y fomentando quizá perjudiciales e indignas costumbres y corruptelas, o prefiriendo el ilegal sistema seguido hasta hoy de corregir lo que a cada uno le parece mejor sin estar de antemano prohibido, lo cual no es otra cosa que la mas completa confusión y la más palpable arbitrariedad"¹³.

Les ordenances municipals als diferents municipis de l'illa

La iniciativa del governador va tenir una resposta limitada però no inexistent. Fent una recerca als diferents fons bibliogràfics hem pogut localitzar les publicacions dels reculls de les normatives aplicades a d'altres municipis. De fet, una relació d'ordenances editades dins aquests anys seria la següent:

Ordenanzas municipales. Ayuntamiento de Esporles. 1872 (aprovades el 12 de maig de 1872)

Ordenanzas municipales. Ayuntamiento de Manacor. 1872 (aprovades el 15 de juny de 1872)

Ordenanzas Municipales de la ciudad de Felanitx. 1891 (aprovades el 6 d'octubre de 1872)

Ordenanzas Municipales. Ayuntamiento de Valldemossa. 1872 (aprovades el 15 d'octubre de 1872)

Ordenanzas Municipales. Ayuntamiento de la villa de Maria. 1880 (aprovades el 28 de febrer de 1880)

Ordenanzas Municipales de la villa de Inca. 1896 (aprovades el novembre de 1892)

Ordenanzas municipales de la ciudad de Campanet (aprovades el 27 de maig de 1897)

El text de les ordenances d'Esporles, Manacor, Felanitx i Valldemossa, aprovat durant l'any 1872, és molt semblant (entorn als 115 articles) i s'inspira plenament en el model suggerit pel governador, amb algunes modificacions. El de Maria és més tardà i és un corpus més breu (només 86 art.) però inclou un títol dedicat a infraccions.

En el cas d'Inca hem localitzat un corpus de 1892, el qual és molt més complet que el model de 1872. Manca confirmar l'existència de les ordenances anteriors, que segurament es devien inspirar en el model assenyalat. El de 1892 ja recull 380 articles ordenats sistemàticament en 16 títols. Les de Campanet tenen com a base les anteriors i recullen 355 articles amb 53 capítols. Probablement a finals de segle XIX es desenvolupà un nou model de text reglamentari molt més complet i sistemàtic i es generalitzà progressivament als pobles.

Però la referència més antiga en relació a les ordenances als pobles de l'illa la trobam al 1821, en un text publicat amb vocació de model, que segurament va tenir una influència limitada en els ajuntaments. Es tracta del *Modelo de Ordenanzas municipales para los pueblos de la provincia de Baleares*. No cal recordar que l'aparició d'aquest text coincideix amb l'època del trienni liberal. De fet, el document fa tota una defensa dels valors constitucionals i s'organitza en 10 títols que recullen normes que van des de l'organització del propi ajuntament, els arbitris, la convivència, la salut pública, la beneficència, l'educació, la policia interior i la policia rural. És una compilació de 198 articles els quals, en molts aspectes, es troben en un nivell de desenvolupament bastant semblant al model desenvolupat posteriorment al 1872.

Al municipi de Palma la qüestió normativa estava, lògicament, més avançada. Al 1837 podem esmentar el *Reglamento de Policia Urbana para edificaciones*, el qual compilava normes redactades ja anteriorment¹⁴ i del que en comentarem alguns punts més endavant. Es pot considerar que Ciutat ja comptava amb un pla

d'alineacions al 1845, tot i que el seu compliment era limitat. Al 1877 l'Ajuntament aprovava les *Ordenanzas Municipales de la ciudad de Palma de Mallorca*. Aquest text recull un conjunt de 468 articles reunits en 22 títols. El títol XVII es dedica a *Edificios* i es subdivideix en 7 seccions:

- 1.- *Obras de construcción reparación y mejora.*
- 2.- *Bases para la aprobación de los proyectos y concesión de los permisos.*
- 3.- *Forma y precauciones en que se han de ejecutar las obras de una nueva construcción, reparación y mejoras.*
- 4.- *Chimeneas.*
- 5.- *Conclusiones de las obras.*
- 6.- *Edificios ruinosos.*
- 7.- *Construcción de nuevos barrios.*

Com es veu, es tracta d'un text molt complet, que dedica l'últim títol, el 22, a les infraccions.

D'altra banda, també a Menorca trobam un cert desenvolupament reglamentari, especialment a Maó, on ja es comptava amb unes *Ordenanzas municipales para la ciudad de Mahon y su distrito, formadas por el Ayuntamiento de la misma ciudad y aprobada por el...Gobernador de la provincia en 5 de Enero de 1858*. Aquestes són també unes ordenances prou desenvolupades si tenim en compte la data. Recullen 202 articles dividits en 15 apartats o capítols. En general, més detallades que les aprovades als municipis de la part forana de Mallorca 15 anys després.

A Ciutadella s'aprovaren el 1872, segurament a instància de la crida feta per la Diputació, unes ordenances que també cal considerar molt més desenvolupades que les dels pobles mallorquins, amb 234 articles.

El projecte inicial de l'Ajuntament

Independentment de la normativa que finalment aprovà l'Ajuntament, que com hem vist fou condicionada per les directrius generals del Govern civil, consideram interessant parlar esment en el projecte aprovat inicialment pel consistori, atès que aquest conjunt de normes eren, lògicament, les que havien de posar remei als problemes que més preocupaven les autoritats locals i que probablement més freqüentment alteraven la convivència dels veïns. El text aprovat, i posteriorment corregit, reunia un total de 14 articles sota l'epígraf de policia urbana i 12 articles sota el de policia rural, més un article final referit al règim disciplinari.

a) Policia urbana

Es tracta d'una compilació molt elemental mancada d'una estructura detallada o de subdivisions en capítols organitzats per àrees temàtiques. Es limita a reco-

llir un conjunt de normes essencialment orientades a impedir conflictes o problemes al carrer. No detalla el règim de sancions. Breument, les qüestions tractades són les següents:

- Gestió i ubicació de les deixalles i materials d'obra.
- Garantir la circulació al carrer sense impediments de carros i deixalles d'obra i materials.
- Evitar la presència pels carrers de porcs i bísties sense control i vigilància i prohibir afuar cans.
- No embrutar els carrers amb aigua bruta, fems i altres substàncies. Netejar la carrera de la casa.
- Limitar la velocitat dels carros durant el dia i els renous i jocs d'infants a la nit.
- Mesures d'higiene: no fer el clot net a l'estiu sense permís i prohibir l'existència de qualsevol focus d'infecció a l'interior de les cases.
- No vendre articles en mal estat.

Com es veu, la normativa s'orienta principalment a permetre un bon funcionament del trànsit al carrer, evitar alteracions de l'ordre, augmentar la seguretat i prendre algunes mesures higièniques per protegir la salut pública.

Es pot deduir del text que a Manacor, durant la dècada dels anys 70, s'havia iniciat un dinamisme socioeconòmic que comportava un augment de l'activitat constructiva i una major presència de circulació rodada fruit de l'increment considerable de la població. La preocupació addicional per l'ordre i la higiene no farien més que confirmar aquesta tendència. Les ordenances que havien redactat les autoritats locals no pretenien reforçar un control legal dels procediments (sol·licitud de permisos, regulació d'activitats públiques, etc.) sinó que més aviat se centraven en facilitar la bona convivència entre els habitants, previsiblement alterada per una major presència de gent i, consegüentment, de la seva activitat pública i privada dins l'àmbit urbà.

b) Policia Rural

El projecte d'ordenances de policia rural elaborat directament per l'Ajuntament reunia un conjunt de 13 articles els quals s'ocupaven de les següents matèries:

- Control del ramat en els llocs destinats a pastura.
- Protecció de vies i camins rurals, garantint-ne la circulació sense impediments.
- Control i regulació de clots i pous.
- Regulació dels plans de parcel·lació de finques rurals.
- Regulació de les tipologies de camins i vies públiques.

Els articles redactats seran íntegrament inclosos al projecte definitiu. Comparats als anteriors, dedicats a la regulació urbana, cal considerar-los més orientats a tractar aspectes de caràcter normatiu. Com veim, en general, regulen qüestions fonamentals del paisatge i l'activitat rural. Contemplen una directriu que obliga a presentar plans de parcel·lació a les finques de foravila. Aquest fet no té correspondència amb les normes relacionades amb l'edificació urbana, és a dir, no hem vist una ordenança referida a la presentació de plànols de les cases per construir ni als establiments urbans per edificar. Estableix una tipologia de camins (6 m.), camades noves (4 m.) i camades velles (3,5 m.) i, d'altra banda, les ordenances de policia rural regulen aspectes diversos de l'activitat agrícola per tal de garantir un bon funcionament. En general, però, es poden considerar també insuficients i incompletes. No és estrany que la comissió consideràs adient fer una ampliació del conjunt dels articles incloent-hi noves directrius suggerides pel Govern civil. El text inicial de l'Ajuntament era molt precari, sobretot en aspectes relacionats amb la construcció, i deixava de banda aspectes essencials de la vida social (espectacles públics, comerç, mesures higièniques bàsiques, etc.) que calia sens dubte tractar al marge de la normativa legal vigent de caràcter general.

Les Ordenances de la policia urbana i rural. Anàlisi del text

La compilació municipal definitivament aprovada per la corporació recull un conjunt de 115 articles agrupats sota els següents títols:

Títol I. Policia urbana. [De l'article 1 al 90]

Títol II. Policia rural. [De l'article 91 al 115]

Disposiciones Transitorias. [4 articles]

Títol I. Policia urbana.

En el títol I es consignen les normes que han de regir les diferents matèries relacionades amb l'activitat humana i social que tenen en comú el seu esdevenir dins l'àmbit urbà. Una anàlisi del document permet deduir primerament l'heterogeneïtat de les qüestions regulades, que intentarem classificar, i l'absència d'una estructura sistemàtica que permeti un ordre coherent, tot i que dins el desordre general s'extreuen clarament quins són les diferents matèries que es regulen. Una primera anàlisi d'aquest títol ens permet classificar els articles segons la naturalesa de la matèria que regulen:

- 1.- Construcció [13 articles : 11, **12**, **13**, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 25, **90**].
- 2.- Ordre públic i aspectes morals [21 articles : 1, 22, 23, **24**, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 34, 42, 43, 35, 55, 56, 84, 85, **86**, **87**, **88**].
- 3.- Espectacles [9 articles: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 44].
- 4.- Higiene pública [9 articles: **10**, 32, **33**, 36, 37, 52, 53, 54, **89**].
- 5.- Circulació i transport [7 articles: **45**, 46, **47**, 48, 49, 50, 51].

6.- Activitats comercials [31 articles: del 38 al 41 i de 57 al 83].

Hem assenyalat en negreta els articles que coincidirien amb la normativa inicial municipal i que foren redactats per la comissió municipal. Com es veu, l'ampliació que finalment es fa és considerable i suposa incorporar normes referides a qüestions que no havien estat considerades: és el cas dels espectacles, l'ordre públic i l'activitat comercial. D'altra banda també s'amplien i es detallen aspectes que s'havien inclòs al projecte municipal. Alguns articles de la proposta del governador son substituïts pels redactats per la corporació (art. 45 i 47) i d'altres són afegits al final (art. 86, 87, 88, 89) procedents de la proposta inicial de l'Ajuntament. En el cas de l'art. 90, és afegit, però no constava en el projecte inicial ni tampoc en el del governador.

1.- Construcció

Les ordenances dediquen 12 articles a ordenar l'activitat edificadora de caràcter privat. Podem agrupar els diferents aspectes tractats per la regulació de la següent manera:

- Control administratiu i respecte a les alineacions [art. 11, 18 , 21, 25, 90].
- Mesures de seguretat en la construcció [art. 13, 14, 15, 20].
- Regulació en l'exercici de l'activitat [art. 12, 16, 17, 19].

Control administratiu i respecte a les alineacions

La norma bàsica del corpus en matèria d'edificació és l'exigència de sol·licitar permís per tal d'executar obres. Aquesta disposició hauria de ser la primera que apareix al conjunt de normes referides a construcció. No tan sols no és així sinó que és recollida a l'article 90, l'últim dels articles del títol I. Per la seva transcendència els reproduïm:

“Los propietarios, para la construcción de obras, deberán presentar un plano por duplicado, de la fachada exterior de la casa que deseen construir, lo mismo que los que quieran modificar la fachada hoy existente, cuyas obras no podrán verificarse hasta que aquel plano haya merecido la aprobación del Ayuntamiento, bajo la multa de veinte y cinco pesetas y tener que reponer la obra en el modo y forma que le indicará la municipalidad. Bajo la misma multa se prohíbe que ningún vecino tenga cochera ni otro portal que dé a la calle sin que esté provisto de la correspondiente puerta”.

Tal com es veu, l'article regula dues qüestions diferents: el permís d'obra i el tancament de l'edificació, pròpia de l'obra finalitzada. La instància de permís suposa la presentació d'un plànol de façana tant pel que fa a obres de nova planta com per reformes o ampliacions. L'article presenta mancances evidents: la responsabilitat recau íntegrament sobre el propietari de l'edificació. No necessita la identificació del constructor, ni en la sol·licitud del permís ni en l'elaboració del plà-

nol. El promotor esdevé l'únic responsable. Res no impedeix que el mateix propietari redacti el projecte d'edificació el qual no excedirà del traçat bàsic del plànol de façana. Tampoc no exigeix especificar les dades d'identificació de l'obra ni cap altre requisit que no sigui la presentació per duplicat del plànol de façana, i no estableix cap mesura de control per part municipal més enllà de la seva aprovació.

El respecte a la normativa vigent s'assenyala a l'art. 18:

“En las nuevas construcciones de edificios, los propietarios se sujetarán con respecto a alineaciones, alturas y rasantes a los planos aprobados conforme a la legislación vigente en la materia, bajo multa de veinte y cinco pesetas”.

Aquest article, també cabdal, corregeix en part la indefinició de l'anterior, tot i que es remet a la normativa vigent en matèria d'alineacions. Tal i com indica Rafel Ferrer Massanet, la normativa sobre alineacions no serà encomanada al mestre d'obres Antoni Riera Morey fins al gener de 1874¹⁵. D'altra banda, cal recordar que les noves parcel·lacions urbanes eren aprovades pel Govern civil i era el tècnic d'aquesta institució qui redactava el projecte d'alineacions i rasants que finalment aprovava l'Ajuntament. Si més no, però, continuava essent el propietari el responsable exclusiu del projecte d'edificació privada. El problema de les alineacions dels carrers i la regularització de la xarxa viària havien constituït les principals preocupacions de les autoritats de l'illa des de gairebé iniciat el període posterior a la desamortització. Aquest problema s'havia reflectit a les primeres ordenances que s'aprovaven als diferents indrets de l'illa ja a la primera meitat de segle, i començaren a ser considerades seriosament amb la incorporació d'aquesta iniciativa als pobles a l'últim terç de segle.

El respecte a les alineacions serà també el tema que motivarà la redacció de l'article 21, el qual impedia la construcció a la façana d'elements que en sobresortissin de la línia marcada. El curiós d'aquest article és que està íntegrament copiat de les ordenances vigents al municipi de Palma (1837). L'article 25 exigirà permís per a la col·locació d'un envelat a la façana.

Finalment, l'article 11 esmenta:

“El que al ejecutar alguna obra o por otra causa cualesquiera tenga necesidad de sacar a la calle escombros o materiales deberá dar previo aviso a la autoridad para que le indique el sitio y modo donde deberá colocarlos. El contraventor incurrirá en la multa de 5 pesetas”.

Aquest article obliga a informar a l'Ajuntament de la necessitat d'acumular materials d'obra a la via pública i serà el mateix Ajuntament el que indicarà el lloc on dipositar-los. Es tracta d'un dels enunciats corresponents a les normes primeres i confirmen l'interès en mantenir el carrer lliure d'impediments.

Amb les ordenances de 1872, es reafirmava l'obligatorietat de sol·licitar permís d'obra per part dels particulars, que era una directriu de caràcter general. Ara

bé, serien les ordenances municipals les que indicarien el procediment i les mesures de control. L'article 90 fou incorporat per redactors manacorins en el darrer moment i no n'apareix cap de semblant a les normatives dels altres pobles. L'article que sí apareix al model provincial és el 18, que d'alguna manera obliga a subjectar-se a les alineacions previstes. La incorporació d'aquests articles no significa que fins aleshores ningú sol·licitàs permís per obrar. De fet, les actes municipals sovint recullen instàncies d'aquest tipus, ara bé, cal suposar que les actuacions sense comunicació a les autoritats devien ser molt freqüents, i per això calia regular la situació. Però quina era la situació que es produïa al context de la nostra població? Cal suposar, per la circular del governador, que a la part forana la dinàmica era semblant o encara més desordenada. A Palma, en canvi, eren vigents unes ordenances des de 1837 sobre policia urbana. En general, es tracta d'una normativa més completa que l'aprovada a Manacor en relació a la construcció. El procediment a Ciutat és iniciat per l'arquitecte o mestre d'obres, qui sol·licita el permís indicant les dades del promotor i la identificació de l'obra. Una vegada aprovat el permís, el mestre d'obres municipal determinarà l'alineació de la casa a construir i l'amplària del carrer. Després es comunica a l'arquitecte o mestre d'obres que presenti el plànol de façana, el qual s'ajustarà al plànol d'alineació marcat pel tècnic municipal. Una vegada aprovat, el mestre d'obres marcarà la cimentació i demanarà la revisió del mestre d'obres municipal, que atorgarà el vistiplau definitiu per iniciar la construcció.

Com es veu, la regulació (almenys a nivell teòric) al municipi de Palma era molt més completa des de feia ja molts anys. Implicava directament els tècnics en la gestió dels permisos i pretenia respectar l'alineació urbana com a qüestió prioritària. Sembla que a l'any 1872 traslladar aquesta forma d'actuar als pobles de Mallorca encara era una empresa impossible: els municipis no comptaven amb els recursos tècnics per fer-ho. En aquest sentit podem esmentar les dades que recull Cantarellas sobre la presència de tècnics relacionats amb l'arquitectura a Mallorca uns quants anys abans:

“en un informe [...] de la Academia de Bellas Artes palmesana de 1864 se aludia a la existencia en tal fecha de nueve facultativos en Mallorca, tres arquitectos y seis maestros de obras. La ínfima cuantía que ello significa para una población de 204.000 habitantes es obvia. Hay que tener además en cuenta que Palma es el lugar de residencia de tales artífices, lo que implica un desnivel considerable en favor de la capital, reduciéndose la intervención facultativa que los pueblos conocen a simples colaboraciones teóricas, y eso aun en el caso de tratarse de edificios públicos. La residencia en la capital viene confirmada por el currículum de los respectivos sujetos, y corroborada además por otros datos coetáneos, tales los del historiador Joaquín María Bover, que en 1860 da la cifra de nueve arquitectos y maestros de obras en Palma”¹⁶.

Mesures de seguretat en la construcció

Un grup d'articles para esment en aspectes relacionats amb la prevenció de possibles accidents, fruit de l'execució de les obres. En concret l'article 13 diu:

“Los portales cuya entrada se introduce en las calles deberán tener cerrada con una tapadera vulgo *batiport* sólido a nivel del suelo y siguiendo la línea de la pared, para de este modo prever desgracias. El infractor incurrirá en la multa de 25 pesetas”.

Altres mesures són l'obligatorietat de demanar permís per fer qualsevol clot al carrer i tapar-lo preventivament per evitar accidents (art. 14), senyalitzar amb un fanal durant la nit la presència a la via pública de qualsevol clot o munt de materials producte de les obres (art. 15) i obligar a posar una filera de mescla sobre les dues primeres filades de teules per evitar que puguin caure (art. 20).

Regulació de l'exercici de l'activitat

Tampoc en aquest sentit la normativa no és gaire exhaustiva. El tema regulat és l'acumulació de materials al carrer (art. 12) amb l'objectiu de no impedir el trànsit de vehicles. A més, s'especifica un termini de permanència d'aquests materials útils per obrar des de 4 mesos abans d'iniciar les obres. S'estableixen els límits d'ocupació de la via segons l'amplària del carrer:

- 1,20 m en carrers de 6 m
- 1,80 m en carrers de 8 m
- 0,80 m en carrers de 4 m

Les deixalles d'obra poden estar al carrer un màxim d'un mes. En els carrers més estrets serà el regidor qui determinarà el lloc per ubicar els materials. Un altre aspecte és la senyalització mitjançant pals a l'entrada dels carrers per tal d'impedir el trànsit de vehicles quan sigui necessari (art. 16). Igualment és obligat no deixar escales, cordes i altres eines que afavoreixin la possibilitat d'accedir als habitatges veïns per cometre delictes (art. 17). Finalment, s'obliga al propietari a refer l'empedrat del carrer en el cas que les obres particulars l'hagin alterat (art. 19).

En conjunt, veim que la preocupació central era l'ocupació de la via pública durant l'execució de les obres i la restitució de l'obra pública en el cas que fos afectada per les obres dels particulars.

2.- Ordre públic i aspectes morals

Les normes orientades a prohibir certs comportaments al carrer que no són constitutius de delictes però que suposen molèsties considerables als veïns constitueixen un altre bloc de les ordenances. L'esborrany inicial de l'Ajuntament no contemplava cap d'aquests articles, per tant cal deduir que la seva totalitat són incorporats a partir de la proposta de Govern civil. Els comportaments que es castiguen alteren l'ordre al carrer i són els següents:

- Comportaments inadequats: insults, crits, amenaces i pedrades (art. 1, 22).
- Evitar molèsties a veïns i vianants: jocs de nins al carrer, cossiols i roba estesa a les balconades (art. 23, 24, 27, 88).
- Vandalisme sobre edificis, jardins i infraestructura pública (art. 28).
- Ús i emmagatzematge de pólvora i derivats (armes, coets, focs artificials) i foganyes al carrer sense permís. (art. 29, 30, 31, 84).
- Control d'animals al carrer: porcs i cavalls guiats, cans amb morral (art 34, 35, 86, 87).
- Actuar sota els efectes de l'alcohol i practicar el joc il·lícit (art. 42, 43).
- Demanar almoïna al carrer i a les cases (art. 55, 56).
- No comparèixer en cas de citació de l'autoritat (art. 85).
- Responsabilitats en les comunitats de veïns: mantenir llum a l'escala (art. 26).

3.- Espectacles

La normativa sobre espectacles també esdevé una incorporació a la compilació fruit del projecte del Govern civil. Es regulen els següents aspectes:

- Obligació de sol·licitar permís per a espectacles públics (art. 2, 44).
- Obligació per part de l'empresa de publicar els actes (art. 3).
- Prohibició de la revenda de bitllets (art. 4).
- Normes de comportament del públic durant l'espectacle: no portar capell els homes, no molestar, no fumar. Tancament de la funció en cas de conflictes greus (art. 5, 6, 7, 8).
- Regulació horària: no es permeten cants, músiques i altres renous a partir de les 24h i de les 23h de l'1 d'octubre al 31 de març (art. 9).

En conjunt, les ordenances s'orienten a controlar la realització de l'activitat, evitar incidents i impedir que provoquin molèsties als veïns.

4.- Higiene pública

Aquest capítol era un dels que més preocupava les autoritats. Les qüestions que calien evitar eren:

- No dipositar al carrer aigua bruta o altres substàncies (art. 10).
- Obligació de tenir clots o excusats a les cases (art. 32).
- Regula la neteja dels clots o excusats i la permanència de fems al carrer, per evitar olors (art. 33, 34).
- Evitar la contaminació de l'aigua potable (art. 37).
- Control de l'activitat de les indústries en matèria de salubritat (art. 52, 53).

- No autoritzar indústries contaminants en les zones urbanes (art. 54).
- Prohibeix el manteniment de focus d'infecció a les cases particulars (art. 89).

En general, protegir el carrer de brutor i males olors així com evitar la contaminació de l'aigua i els possibles focus d'infecció tant als habitatges com a les indústries eren els temes que les ordenances volien prevenir en matèria d'higiene.

5. Circulació de vehicles i transport de passatgers

En aquesta matèria les indicacions s'orientaran entorn als següents punts:

- Directrius sobre circulació de carruatges (art. 45, 46).
- Identificació amb número d'ordre dels carruatges (art. 48).
- Control del transport públic: identificació de la capacitat del vehicle, definició dels trajectes, horaris, preus i expedició de bitllets als viatgers (art. 49, 50, 51).

6.- Activitat comercial

Les ordenances dediquen un nombre considerable d'articles a regular aspectes relacionats amb diferents activitats comercials. Aquest conjunt de normes foren adoptades a partir de la proposta del Govern civil, ja que a l'esborrany municipal tan sols un article es dedicava a vetlar pel bon estat dels productes en venda. Podem agrupar el 34 articles esmentats en els següents àmbits d'aplicació:

- Restauració i hostatgeria (art. 38, 39, 40, 41).
- Venda en espais públics (art. del 57 al 62).
- Venda de determinats productes: carn, peix, pa (art. del 63 al 79).
- Control de pesos i mesures (art. 80, 81, 82, 83).

Restauració i hostatgeria

S'obliga a demanar permís per establir una fonda, posada, cafè, taverna o punts de venda de licors (art. 38). Els establiments d'hostatgeria hauran de dur un registre de clients (art. 39). Es regula l'horari dels cafès: fins a les 22h d'octubre a març i fins a les 23h d'abril a setembre (art. 40). Sols es permeten els jocs lícits en aquests locals (art. 41).

Venda en espais públics

S'exigeix demanar permís per a la venda en espais públics (art. 57, 62). Cal limitar-se a ocupar l'espai prefixat per l'Ajuntament (art. 58). S'exigeix higiene al lloc i productes en bon estat (art. 59, 60, 61).

Venda de determinats productes

- Carn (art. del 63 al 74)

No ha de ser passada, s'ha d'identificar bé el tipus i el preu, ha d'estar tota exposada al públic i s'ha de vendre al primer que la sol·liciti.

Es prohibeixen les tretes o frauds per millorar l'aspecte de la carn.

S'exigeixen mesures d'higiene a taules i pilons on es talla i en el transport. S'ha de llençar la carn en mal estat.

Mesures de control en el sacrifici d'animals i en l'alimentació dels porcs.

- Peix (art. 75, 76)

Ha d'estar en bon estat, si no s'ha de tirar.

Es prohibeixen tretes o frauds per millorar l'aspecte del peix.

- Pa (art. 77, 78, 79)

Pot ser de qualsevol mida i s'ha de vendre a pes, indicant bé el preu.

Si porta mescla de diferents productes s'ha d'especificar de forma visible.

Control de pesos i mesures

Es castiga el frau en el pes (art. 80). Es fixa l'obligació d'usar el sistema mètric decimal amb peses exactes (art. 81, 82). S'estableix la possibilitat d'inspecció de les peses per part de l'autoritat (art. 83).

Títol II. Policia Rural

Les ordenances sobre policia rural seran molt més fidels al text aprovat inicialment per l'Ajuntament. De fet, dels 25 articles que conformen aquest títol 12 coincideixen amb els articles redactats per la comissió. Aquests, com hem vist, feien especial esment a la protecció dels camins rurals i al control dels ramats. Els temes finalment regulats en el text definitiu seran els següents:

- Protecció d'elements configuradors del paisatge i de la infraestructura rural.
- Protecció de sembrats i collites.
- Control d'animals de guarda i de ramats.
- Prevenció de malalties en els animals i de possibles contagis.
- Protecció i regulació de camins públics.
- Regulació de la parcel·lació de finques rurals.

Tal vegada el que crida més l'atenció de tota aquesta regulació és el rerefons que hom pot deduir de la seva lectura: el lent però irrefrenable canvi dins del camp manacorí. L'aprovació de les ordenances coincideix amb el procés d'establiment d'algunes de les possessions més extenses del terme, donant lloc a petites parcel·les que seran adquirides majoritàriament per vilatans. I, com en el cas del nucli urbà, l'Ajuntament obligarà a la presentació del corresponent plànol de divisió per tal d'assegurar no només el manteniment de l'ús públic dels camins i camades existents sinó també la creació de noves vies que afavoreixin en tot moment la comunicació entre foravila i el casc de la vila. Aquest interès seguirà ben viu al llarg dels darrers anys de la centúria, tal i com es desprèn de les sessions municipals, fins al punt que es crearan comissions municipals encapçalades per algun regidor per tal de tenir cura del manteniment de la xarxa viària. Si més no, tot plegat evidencia l'increment del pes demogràfic del món rural i l'aparició de tot un seguit de problemes davant dels quals s'han de cercar solucions noves.

Règim disciplinari

El text de les ordenances tampoc no especifica una tipologia de faltes tot i que una anàlisi de les penalitzacions que es proposen ens permet fer algunes consideracions sobre aquesta matèria. A través de la quantitat econòmica fixada podem observar el nivell de gravetat de la falta segons el criteri de les autoritats municipals.

En el títol I, de Policia Urbana, en conjunt hi apareix la següent tipologia de multes classificada segons l'import:

1.- 2 ptes.	34 art.
2.- 5 ptes.	34 art.
3.- 10 ptes.	7 art.
4.- 15 ptes.	3 art.
5.- 20 ptes.	2 art.
6.- 25 ptes.	5 art.

Grup I. Faltes lleus

Serien faltes de poca importància, que pressuposen actituds que cal corregir o impedir. Podríem agrupar els 64 articles corresponents a la tipologia 1 i 2, és a dir, aquelles que afecten a petits abusos de poca transcendència i que influeixen negativament sobre la convivència. Són qüestions relacionades amb l'ordre, el respecte a la normativa urbana, a la circulació i a la higiene pública. Representen el gruix principal de les sancions.

Grup II. Faltes greus

Inclourien les tipologies 3 i 4, amb sancions de 10 o 15 pessetes. Es tracta d'articles de naturalesa semblant al grup anterior però amb la voluntat expressa per part dels reguladors de prendre mesures més coactives, ja que el seu incompliment té efectes més perjudicials per a la comunitat o esdevé més necessari per a una vertadera regulació de l'activitat. Són d'aquest grup, per exemple, la prohibició de tirar petards i les mesures higièniques exigides a les activitats industrials.

Grup III. Faltes molt greus

Els grups 4 i 5 indiquen les faltes considerades de major gravetat i que lògicament serien les determinants per a una vertadera regulació pública de les diferents activitats urbanes. S'ocupen de qüestions diverses: l'obligació de sol·licitar permís per obrar o per realitzar una activitat -mesura bàsica per exercir un mínim de control públic-, el respecte a les alineacions d'acord amb la normativa vigent o, també, la penalització ferma del joc il·legal tant a llocs públics com privats.

En alguns articles de policia urbana la multa és fixada entre dues quantitats, la mínima i la màxima. És el cas de l'article primer sobre la prohibició d'amençar, insultar i tirar pedres a altres veïns, fet que es castiga amb una sanció que pot anar d'1 a 25 pessetes, segons la gravetat de la falta. Aquesta fórmula, que és emprada en alguns articles del títol I, gairebé es generalitza a l'hora d'establir les sancions a l'espai rural, ja que el 80% dels articles referits a policia rural contemplen multes que seran definides segons la gravetat de la falta. La majoria -16 dels 25 articles compresos- estableixen la sanció entre 5 i 25 pessetes. El règim disciplinari dins l'àmbit rural és presidit per un caràcter total de relativitat determinada, finalment, per les autoritats.

NOTES

1 Ferrer Febrer, Antoni - Carvajal Mesquida, Albert. *Evolució urbana de Manacor (1600-1944)*. Manacor : l'Ajuntament, 2003, p. 70.

2 Buades Crespi, J. *L'emigració de manacorins a Amèrica l'any 1889*. A Manacor: cultura i territori. I Jornades d'Estudis Locals de Manacor . Manacor :l'Ajuntament, 2001 p. 315-329.

3 Per a les dades que es donen tot seguit vegeu FERRER, Rafael: "Biografía ejemplar de l'amo en llorenç de ca n'Aulesa, home bo". Revista *Perlas y Cuevas*, núm. 256 (1971).

4 Per a les dades biogràfiques que no porten nota al peu, agraïm la documentació facilitada per l'amic Salvador Romero Valenzuela.

5 "Actas, 1854-1855". AMM. Hist. I 13. Pàg. 56v.

6 "Actas, 1854-1855". AMM. Hist. I 13. Pàg. 64v.

7 "Nombramientos". AMM. 2.5 1.2 1. Núm.19.

8 "Nombramientos". AMM. 2.5 1.2 1. Núm.148.

9 Vegeu les "Actas de la Junta de Sanidad". AMM. VII 3.1 i VII 3.2.

10 PIFERRER, Francisco: *Apéndice al Tratado de Heráldica y Blasón*. Madrid. El Libro de Oro. 1855. Pàg. 5.

11 Ferrer Massanet, Rafel: "Las ordenanzas municipales de obras, 124 años atrás". *Perlas y Cuevas* (1996) núm. 908.

12 *Boletín Oficial de la Provincia de Baleares*, núm. 793, de 23 de marzo de 1872.

13 *Boletín Oficial de la Provincia de Baleares*, núm. 826, de 8 de junio.

14 Cantarellas Camps, Catalina: *La arquitectura mallorquina desde la Ilustración a la Restauración*. Palma de Mallorca: Institut d'Estudis Baleàrics, 1981, p. 433

15 Ferrer Massanet, Rafel: op. cit.

16 Cantarellas Camps, Catalina: *La arquitectura mallorquina desde la Ilustración a la Restauración*. Palma de Mallorca: Institut d'Estudis Baleàrics, 1981, p. 291